

# Sukcesija u doba Novog zavjeta

Perry L. Stepp  
Biblijski institut, Zagreb

UDK:27-246: 27-722  
Izvorni znanstveni članak  
Primljeno: 10, 2016.  
Prihvaćeno: 10, 2016.

## Sažetak

*Ovaj članak istražuje primjenu koncepta sukcesije u literaturi koja je nastala na području Mediterana u vrijeme Novog zavjeta. Drevni mediteranski pisci i čitatelji razumijeli su pojam sukcesije na mnogo dublji i raznolikiji način nego što je to slučaj u suvremenim ekleziološkim djelima, u kojima se pojam sukcesije gotovo uvijek odnosi na „nasljeđivanje apostolske službe“ unutar hijerarhijske strukture pojedine denominacije. Autor pokazuje da literatura nastala na drevnom Mediteranu koristi pojam sukcesije za niz različitih objekata i razina nasljeđivanja. Članak se zaključuje obradom nekoliko odabranih odlomaka iz Novog zavjeta za čije je razumijevanje potrebno šire poimanje sukcesije.*

*Ključne riječi: Biblija, Crkva, Novi zavjet, grčko-rimska literatura, židovska literatura, ekleziologija, ekumenizam, apostoli, apostolat, sukcesija, nasljeđivanje apostolske službe, jedinstvo, Pavlovi spisi, Pastoralne poslanice, Luka-Djela.*

## Uvod

Stoljećima su biblijski tumači razumjeli pojam *sukcesije* kao *nasljeđivanje apostolske službe*, kako se to prakticiralo u rimokatoličkoj i drugim tradicijama. Uz nekoliko značajnih iznimki (npr. Talbert, 1977; Caulley, 1987; Rost, 1992), tumači su prenosili ovo (kasnije nastalo) razumijevanje natrag na Novi zavjet i druge ranokršćanske pisane izvore, umjesto da dopuste da tekstovi sami o tome govore iz vlastita konteksta.

U ovome članku kritički razmatram ovaj opći stav, posebice u odnosu na Pa-

storalne poslanice, istražujući primjenu koncepta sukcesije u svijetu ranog kršćanstva.

U dominantnome modelu, predmet sukcesije (tj. ono što se prenosi i nasljeđuje) jest služba ili službeni položaj, zapravo položaj apostola. Smatra se da se sukcesija zapravo ne događa, osim u slučaju kada nasljednik na svim razinama zamjenjuje svoga prethodnika. Tako Ciprijan (d. 258) izjednačava apostole s njihovim nasljednicima biskupima: „Gospodin ... je izabrao apostole, a to su biskupi ...“ (3.3.1). Na isti način poima i Lav Veliki (d. 461):

Petar se ne odriče svoje vodeće pozicije u Crkvi... On sada potpunije i učinkovitije upravlja stvarima koje su mu povjerene. ... Po tome se može vidjeti da njegova moć i dalje živi, a njegov autoritet ostaje neupitan. ... Petar svaki dan govori: „Ti si Krist, Sin živoga Boga.“ (3.3)

U tekstovima koje ovdje uzimam kao primjere, sukcesija predstavlja potpuno prenošenje uloge ili službenog položaja s prethodnika na nasljednika. Nasljeđivanje nečega drugog, kao što je primjerice tradicija, zadatak i sl. ne smatra se sukcesijom. U tome kontekstu, Dibelius i Conzelmann tvrde da u Pastoralnim poslanicama: „Ne postoji koncept sukcesije, niti primatelj nasljeđuje službeni položaj koji treba obnašati u sadašnjosti.“ (1972, 57) U skladu s njihovim poimanjem sukcesije, takva je tvrdnja točna. Pastoralne poslanice ne prikazuju Pavla koji, umjesto sebe, pretvara Timoteja ili Tita u apostole, niti im on daje ovlasti da ubuduće stvaraju apostole. Stoga se ovdje (prema dominantnom obrascu) ne radi o sukcesiji.

U drevnim je tekstovima sukcesija, međutim, puno širi i suptilniji fenomen. Sukcesija je, osim nasljeđivanja službe, podrazumijevala još i niz drugih stvari. Nadalje, podrazumijevala je različite razine nasljeđivanja. Drevni su se mediteranski tekstovi koristili jezikom sukcesije za sve, od davanja zadatka podređenom (što nazivam „slaba sukcesija“) do situacije kada nasljednik predstavlja „reinkarnaciju“ ili potpuno zamjenjuje svoga prethodnika (što nazivam „jaka sukcesija“). Ako smo svjesni koliko ima različitih načina sukcesije i koliko se različitih razina nasljeđivanja spominje u tekstovima koji govore o sukcesiji, s novim lećama možemo početi čitati Pastoralne poslanice i druge ranokršćanske tekstove koji opisuju odnose među vođama, posebice odnose između Isusa i dvanaestorice apostola te onih koji su ih naslijedili.

U ovom ću članku postupiti na sljedeći način: prvo ću opisati svoju metodologiju istraživanja sukcesije u drevnim mediteranskim tekstovima. Potom ću u tim tekstovima razmotriti što se to zapravo prenosi s prethodnika na nasljednika. Treći korak bit će razmatranje tekstova u kojima se pojavljuju različite jakosne razine sukcesije, gdje nasljednik u potpunosti zamjenjuje svog prethodnika ili ga zamjenjuje na vrlo ograničen način. Kao četvrti korak, primijenit ću razumijevanje sukcesije na nekoliko ranokršćanskih tekstova.

## Metodologija

Svoj rad o sukcesiji započeo sam traženjem dviju vrsta oznaka. Takve oznake u tekstu ukazuju da se odnos može shvatiti kao sukcesija. One su semantičke (izrazi koji se uobičajeno ili često koriste u vezi sa sukcesijom) i tipološke naravi (fenomeni koji obično prate sukcesiju). Grčki izrazi koji se najneposrednije odnose na sukcesiju su διάδοχος i διαδέχομαι (nasljednik, biti nasljednikom). Ostali pojmovi koji se često koriste vezano uz sukcesiju su:

- παρακολουθέω, μανθάνω, ἀκούω, διακούω, μαθητής (biti učenik, slušatelj, sljedbenik)
- δίδωμι, παραδίδωμι (prenijeti nešto na nasljednika)
- διατίθημι, ἀπολείπω, καταλείπω (ostaviti nešto nasljedniku)
- τίθημι, καθίστημι, συνίστημι, χειροτονέω (odrediti nasljednika)
- διαμαρτύρομαι, ἐπιτάσσω (imenovati / opunomoćiti nasljednika)
- παρατίθημι, πιστεύω, ἐνχειρίζω (povjeriti nešto nasljedniku).

Hebrejska Biblija podrazumijeva vrlo slične semantičke oznake. Kada se opisuje sukcesija, hebrejska se Biblija općenito više koristi prijedlozima nego odgovarajućim „tehničkim izrazima“. Najčešći prijedlozi koji se koriste u tom kontekstu su *tahat* i *aharē* (obično se prevode s „umjesto“ i „nakon“). U istom kontekstu, hebrejski također često opisuje nasljednika kao prethodnikova *mesharēt* („sluga“).<sup>1</sup>

Tipološki fenomeni, koji prate sukcesiju, obično su vrlo slični, bez obzira na okruženje (npr. grčko-rimsko, židovsko ili kršćansko). Oni uključuju:

- usporedne događaje u životima prethodnika i nasljednika
- simboličke radnje koje ukazuju na sukcesiju, kao što su pomazanje, predavanje odjeće, prijenos slave ili autoriteta, polaganje ruku
- službeno imenovanje putem javnoga govora ili pisma
- javno objavljivanje da je nasljednik na ključni način jednak svome prethodniku (npr. Jošua 1,17: „Kao što smo slušali Mojsija, tako ćemo i tebe slušati.“) (Stepp, 2005, 15-16 sadržava najpotpuniji popis pojmova koji su vezani uz sukcesiju; vidi također u Talbert i Stepp, 1998; te Talbert, 2003).

Počevši s διάδοχος i διαδέχομαι, ciklički sam prolazio kroz niz različitih tekstova. Uz korištenje TLG-a, pronašao sam tekstove u kojima su se ovi izrazi koristili, što me vodilo do sljedećih izraza i daljnjih tekstova u kojima su se koristili neki novi izrazi i tako dalje. Jednom, kada sam raspolagao dovoljno velikom tekstualnom osnovom, počeo sam proučavati pojedine tekstove da bih utvrdio kako opisuju sukcesiju: Što se prenosi sukcesijom? Kako se sukcesija zbiva? Koji je fenomeni

1 Latinski tekstovi, osim određenijih izraza, kao što su “successor” i “succedit”, koriste se različitim prepozicijskim frazama.

prate? Što se njome postiže? Zašto se uopće želi sukcesija?

Pratio sam ovaj proces kroz tekstove iz tri povijesna konteksta koji datiraju prije 200. godine nove ere. Osim razlika u jeziku, otkrio sam da svi tekstovi u pravilu jednako tretiraju sukcesiju, bez obzira na okruženje.

## Objekti sukcesije

U kontekstu sukcesije, izraz „objekt“ odnosi se na ono što se nasljeđuje. Primjere, u nasljeđivanju apostolskog položaja, objekt je sukcesije apostolska služba. Talbert i Stepp (1998, 1.148-68) utvrdili su da se oznake sukcesije primjenjuju na sljedeće objekte:

- βασιλεία, ἀρχή, ἡγεμονία, μοναρχία, δυναστεία, ναυαρχία, καθέδρα (vladanje i drugi oblici vodstva i obnašanja rukovodilačkih funkcija)
- διαδοχή, σχολή, διατριβή, μαθητής, παραθήκη (filozofska škola ili način življenja, učenje odabrane škole, učenici odabrane škole, dio tradicije ili učenja [npr. magijski postupci, vještine itd.], poseban način života)
- λειτουργία, μαντεῖον, ἱεροσύνη (religijske dužnosti ili vodstvo)
- imovina (niz različitih izraza, npr. κλῆρος itd.)
- zadaci i vještine (niz različitih izraza).

Situacije u kojima se spominje sukcesija podrazumijevaju odnose među vladarima, svećenicima, prorocima, čarobnjacima, filozofima, pravnicima, monasima, biskupima, vojnim zapovjednicima različitog ranga te čuvarima tradicija, vještina i zadaća koji se ne uklapaju u ostale kategorije.

## Različite razine zamjenjivanja prilikom sukcesije

U starim mediteranskim tekstovima, sukcesija ne podrazumijeva da nasljednik u potpunosti zamjenjuje prethodnika. No u *nekim* tekstovima ipak nalazimo kako on igra ulogu prethodnikova *redivivusa*, potpuno ga zamjenjuje tako da izgleda kao da prethodnik obnaša svoju dužnost ili kao da se vratio u život. Ali u nekim drugim tekstovima, prethodnik prenosi na nasljednika samo odabrani zadatak, ograničenu ovlast, znanje, tradiciju itd., bez izrazito naglašenog elementa zamjenjivanja. Suvremeni promatrači mogu isprva ove transakcije opisati u smislu pukog delegiranja, ali drevni ih tekstovi opisuju jezikom i tipologijom sukcesije.

Najbolji način za razumijevanje različitih razina zamjene u drevnim tekstovima je da se taj aspekt sukcesije promatra kao kontinuitet s dvama polovima. Na jednom je polu *jaka sukcesija*, pri čemu nasljednik potpuno zamjenjuje prethodnika. Na drugom je polu *slaba sukcesija*, gdje prethodnik prenosi ograničenu ovlast na svog nasljednika tako da on može izvršiti dodijeljeni zadatak. Pritom se

pojavljuje samo mala naznaka o tome da nasljednik zamjenjuje prethodnika, ili je uopće nema.

U nastavku ovog odjeljka, prikupio sam tekstove koji prikazuju oba pola rečenog kontinuiteta. Pošto je *jaka sukcesija* bliska dominantnom shvaćanju sukcesije, ovdje sam naveo samo dva takva primjera.

**Jaka sukcesija: 1 Kr 19 – 2 Kr 2:** U 1 Kr 19 Ilija je upravo pobijedio Baalove proroke na Karmelu, kadli čuje da Jezebela još uvijek traži način kako da mu oduzme život. Bježi na planinu Horeb, gdje mu se osobno obraća Bog. Kaže mu da pomaže novog kralja Izraela i Arama te da „pomaže Elizeja ... za proroka umjesto sebe“ (hebr. *taḥat*, LXX ὄντι σοῦ) (1 Kr 19,16).<sup>2</sup> Ilija krene na put i nađe Elizeja kako ore obiteljsku njivu. Ilija baci svoj plašt na Elizejeva ramena, a ovaj ga potom prati (*aḥarē*), postavši tako njegov sluga (*mesharēt*: LXX καὶ ἐλείτου—ργει αὐτῶ) (19,19-21).

U 2 Kr 2 Ilija se priprema da bude uznesen na nebo. On i Elizej hodaju zajedno do rijeke Jordan, koju Ilija prelazi tako da vodu razdijeli udarcem svoga plašta te oni prelaze po suhom (2,8). Tada Ilija, svjestan da će uskoro biti uznesen, kaže Elizeju da od njega traži poklon, a Elizej zatraži da na njega padne dvostruka mjera Ilijina duha. Ilija kaže svom *mesharētu* da će mu želja biti ispunjena samo ako bude gledao njegovu uznesenje. Tada između njih dvojice prođu ognjena kola s konjima, a Ilija, ispustivši svoj plašt, biva na Elizejeve oči uznesen na nebo (2,9-10).

Elizej tada uzima Ilijin plašt. U hebrejskom tekstu plašt pada na tlo; dok u LXX plašt pada *na Elizeja* (npr. preko njegovih ramena). On se vraća na rijeku Jordan i udara po vodi plaštem, baš kao što je to ranije učinio Ilija. Voda se opet dijeli pred njim, a Elizej prelazi rijeku po suhom. Kada to vide drugi proroci, kažu: „Duh Ilijin počnuo je na Elizeju“ (2,11-15).

**Jaka sukcesija: Diodorus Siculus 15.93.1:** U poglavlju u kojem se opisuju vladari Perzije, Diodorus govori o sukcesiji Artakserksa I. Kada je kralj umro, prema Diodorusu, na svog nasljednika Ochusa prenio je ime i svoj βασιλείαν: „Kralj Perzije je umro, ... a Ochus, koji je sada imao novo ime – Artakserks, naslijedio je kraljevstvo (τὴν δὲ βασιλείαν διεδέξατο ὁ ὠχος ὁ μετονομασθεὶς Ἀρταξέρξης)“. Ljudi su zbog svoga poštovanja prema Artakserksu tražili da njegov nasljednik Ochus nosi isto ime. Nadali su se da će tako dobiti jednako vještog i dobrog vladara, kao što je to bio Ochusov prethodnik. Diodorus nam govori da je Artakserks „dobro vladao“ i da je bio „potpuno miroljubiv i sretan vladar“. Tako su, dakle, „Perzijci mijenjali imena onih koji su vladali poslije njega, određivši da Artakserksovi nasljednici trebaju nositi njegovo ime“.

**Procjena tekstova koji opisuju jaku sukcesiju:** U oba navedena teksta nalazim semantičke i tipološke oznake sukcesije. U oba slučaja, nasljednik ne samo

2 Biblijski citati uglavnom se oslanjaju na prijevod Ivana Šarića.

što preuzima ulogu svoga prethodnika, već na neki način predstavlja njegovu reinkarnaciju (ili se u slučaju Ochusa ljudi nadaju da je on reinkarnacija svog prethodnika). Osjećaj zamjene je stoga izrazito snažan.

Sljedeći testovi donose prikaze *slabe sukcesije*. Ovdje ne tvrdim da bismo tekstove trebali čitati kao da opisuju bilo što osim pukog delegiranja. Jednostavno, ukazujem na raspon odnosa na koje se primjenjuje jezik sukcesije.

**Slaba sukcesija: Lysias, Pension 6:** u ovome govoru, Lizijin je klijent atenski invalid koji je u opasnosti da izgubi svoju mirovinu koju mu osigurava društvo. Svake godine vrši se pregled sustava javne pomoći, a ljudi mogu osporiti zahtjev umirovljenika za pomoć. U svojoj obrani, Lizija opisuje svoga klijenta kao nespособnog da se sam uzdržava. On nema djecu, koja bi ga mogla uzdržavati, niti može kupiti roba koji bi ga naslijedio u poslu: „Nisam u mogućnosti nabaviti nekoga tko bi me rasteretio posla“ (τὸν διαδεξόμενον ὃ αὐτὴν ὄπωπα δύναμαι κτήσασθαι) – takav bi nasljednik preuzeo posao, ali umirovljenik bi i dalje primao plaću.

**Slaba sukcesija: Est 10,3:** Na kraju priče o Esteri, Ahašver (Kserks) odužuje se Mordekaju za vjernost i vrlinu tako što ga imenuje zapovjednikom svog osoblja: „Jer je Židov Mordekaj bio prvi iza kralja Ahašvera“ (ὁ δὲ Μαρδοχαῖος διεδέχετο τὸν βασιλεία Ἀρταξέρξην). Treba napomenuti da u ovom kontekstu izraz koji se veže za sukcesiju, suvremenom čovjeku više označava delegiranje, a manje zamjenu uloga.

**Slaba sukcesija: 1 Ljet 18,17:** „Sinovi Davidovi bili su prvi iza kralja.“ (LXX καὶ υἱὸν Δαυιδ οἱ πρῶτοι διάδοχοι τοῦ βασιλέως.) Treba obratiti pažnju na izraz koji se odnosi na sukcesiju.

**Slaba sukcesija: 2 Ljet 26,11:** Iako je Uzijin sin Jotam naslijedio svog oca na prijestolju (redak 26,23 LXX donosi jednostavan prijevod hebrejskih prijedloga), LXX koristi jezik sukcesije za Uzijinog vojskovođu Hananiju: Ἀνανίου τοῦ διαδόχου τοῦ βασιλέως.

**Slaba sukcesija: 2 Ljet 28,7:** Pri opisivanju jednog od Ahazovih poraza, ljetopisac čini razliku između Ahazova sina i nasljednika Maaseja (LXX Μαασαϊαν τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως) i drugoga do kralja – Elkane (LXX τὸν Ελκανα τὸν διάδοχον τοῦ βασιλέως). Iznova treba obratiti pozornost na izraz koji se odnosi na sukcesiju.

**Slaba sukcesija: 2 Ljet 31,12:** Pri opisivanju Ezekijine reforme vodstva Hrama, ljetopisac izvješćuje da „Nadzornik nad tim postade Levit Konanija, a brat njegov Šimej, drugi do njega“ (LXX καὶ Σεμεί ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ διαδεχόμενος). Iznova treba obratiti pažnju na izraz koji se odnosi na sukcesiju.

**Slaba sukcesija: 2 Mak 4,29:** „Menelaj je morao prepustiti veliko svećeništvo u nasljedstvo bratu Lizimahu“ (καὶ ὁ μὲν Μενέλαος ἀπέλιπεν τῆς ἀρχιερωσύνης διάδοχον Λυσίμαχον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφόν). Iznova treba obratiti pozornost na izraz koji se odnosi na sukcesiju.

**Procjena tekstova koji opisuju slabu sukcesiju:** U ovim su tekstovima semantičke oznake sukcesije jasno vidljive. No nedostaje značenje zamjenjivanja koje nalazimo u pričama o Iliji i Elizeju te o Artakserksu i Ochusu. Čitatelji LXX nisu trebali misliti da će Mordekaj vladati nakon Kserksa, ili Hananija nakon Uzi-je. Niti je Lizijina porota trebala misliti da je umirovljenik na bilo koji način imao namjeru učiniti svog roba (ili roba kojeg bi mogao kupiti) slobodnim čovjekom ili svojim nasljednikom.

Dakle, u svim tim primjerima sukcesije sudjeluju prethodnici i nasljednici koji zauzimaju različite položaje u društvu: rob i slobodan čovjek, kralj i njegov sluga, poslodavac i zaposlenik, upravitelj i radnik. Sukcesija može omogućiti nasljedniku da se uzdigne do položaja svog prethodnika, ali se to nužno ne podrazumijeva. Sukcesija može značiti da prethodnik samo prenosi na svog nasljednika neki važan zadatak, neko znanje ili odgovornost.

Suvremeni bi promatrač vjerojatno takve odnose opisao u smislu delegiranja, no drevni ih mediteranski tekstovi opisuju uz pomoć semantičkih i tipoloških oznaka sukcesije. Izgleda da su drevni čitatelji bili u stanju razumjeti da se radi o nekoj vrsti prenošenja ovlasti, koja prelazi okvire jednostavnog delegiranja ili razmjene službe i zadatka. Prethodnik je zajedno sa zadatkom ili službom na svog nasljednika prenosio nešto od svog autoriteta i moći, ili se u tekstu ne bi koristile oznake sukcesije.

## Sukcesija u Novom zavjetu i drugim ranokršćanskim tekstovima

Utvrдио sam da u drevnim mediteranskim tekstovima sukcesija opisuje odnose između prethodnika i nasljednika, podrazumijevajući također i različite razine njihova zamjenjivanja. U svrhu uravnoteženosti ovog članka, ukratko ću istražiti sedam novozavjetnih i ranokršćanskih tekstova u kojima razumijevanje sukcesije može utjecati na naše čitanje tekstova. U prva dva teksta, sukcesija se događa između Isusa (prethodnika) i dvanaestorice apostola (njegovih nasljednika). U druga dva teksta, sukcesija se događa između tih apostola i crkvenih vođa koji su djelovali iza njih. U posljednjoj skupini tekstova sukcesija predstavlja lanac koji se proteže od Isusa preko Pavla na Tita i Timoteja.

**Mt 16,13-20:** U Mt 16 Petar odgovara na Isusovo pitanje: „A vi, za koga me vi držite?“ priznajući: „Ti si Krist, Sin Boga živoga“ (Mt 16,15-16). Isus odgovara blagoslivljajući Petra, nakon čega kaže:

Ti si Petar – stijena (Πέτρος) i na toj stijeni (πέτρα) sagradit ću svoju Crkvu... Tebi ću dati (δώσω) ključeve kraljevstva nebeskog i što god svežeš na zemlji bit će svezano na nebesima, a što god razriješiš na zemlji bit će razriješeno i na nebesima (16,18-19).

Potom Isus počinje apostolima opisivati što ga očekuje u Jeruzalemu.

Treba uočiti korištenje izraza koji se odnose na sukcesiju (δίδωμι), kao i simbolični čin koji prati sukcesiju (promjena Petrova imena sa Šimun na Petar). Isus daje svojim učenicima, kroz njihova najistaknutijeg i najglasnijeg člana, ključeve kraljevstva (vlast da poučavaju i primjenjuju poruku koja otvara Kraljevstvo nebesko). Tijekom svoje zemaljske službe, Isus je bio nositelj te vlasti i poruke. Sada, kada ga put vodi u Jeruzalem na križ, prenosi svoju vlast i poruku na nasljednike, tako da njegova poruka može i dalje biti živa i plodonosna, čak i nakon završetka zemaljske mu službe.

Dvanaestorica apostola su, dakle, Isusovi nasljednici u izvršavanju ovoga važnog zadatka – da se poruka, koja otvara Kraljevstvo nebesko, primjereno koristi i primjenjuje, baš kao što je to on prije njih činio. Ne trebaju postati jednaki Isusu da bi bili kvalificirani za sukcesiju.

Kako ta sukcesija djeluje? Učenici mogu imati povjerenja da će ih nebo voditi u njihovim odlukama o tome što je njihovim učenjem zabranjeno, a što dopušteno. Posjeduju potrebnu vlast i mudrost zato što ih je Isus postavio za svoje nasljednike u primjeni ovog dijela tradicije – poruke Kraljevstva nebeskog.

**Lk 22,28-30:** Tijekom posljednje večere Isus promatra kako se njegovi učenici prepiru među sobom koji će od njih biti veći. Zauzvrat, podsjeća ih da je u njegovu kraljevstvu kralj *njihov* sluga. Potom kaže:

Vi ste ustrajali uz mene u mojim kušnjama. Zato ostavljam (διατίθημι) vama kraljevstvo, kao što je moj Otac ostavio (δίεθετο) meni. Vi ćete u mojem kraljevstvu za mojim stolom jesti i piti, na prijestoljima sjediti i dvanaest plemena Izraelovih suditi (22,28-30).

Treba uočiti korištenje izraza koji se odnose na sukcesiju (διατίθημι, dva puta). Treba također uočiti potvrdu da se sukcesija zaista dogodila, kroz usporedni prikaz Isusove službe u Lukinu evanđelju i službe njegovih učenika u Djelima. Također, treba uočiti usklađenost između Isusova uznesenja i priče o Iliji i Elizeju. Važno je istaknuti da učenici ne trebaju postati isti kao Isus da bi bili njegovi nasljednici.

U Lk 22,28-30 Isus daje svojim učenicima vlast u svome kraljevstvu, gdje će oni imati udjela u njegovu obilju i (nakon Pedesetnice) nastaviti ključni aspekt njegove službe. Taj je ključni aspekt njegove službe proglašavanje Božje pravedne osude ugnjetavanja i nevjere. Isus je svojom službom i odbijanjem da prihvati popularnu koncepciju onoga što će Mesija biti i učiniti, osudio Izrael. Isto će tako njegovi učenici donijeti osudu iznoseći istinu o tome tko je Isus i što je postigao. Oni to mogu činiti budući da ih je on učinio svojim nasljednicima u kontekstu ovoga ključnog aspekta svoje službe.

**Dj 6 – 7:** U Dj 6, Crkva se suočava s ozbiljnim problemom. Židovski kršćani, koji govore grčki jezik, žale se apostolima kako su njihove udovice izostavljene



iz svakodnevne podjele hrane. Kao odgovor na to, apostoli kažu zajednici da odabere među sobom sedam duhovno zrelih ljudi koje će postaviti (καταστήσομεν) da nadgledaju ovu važnu službu. Potom apostoli mole i polažu ruke na odabranu sedmoricu ljudi (6,1-6). Najistaknutiji među njima je Stjepan, koji odmah počinje propovijedati i činiti čuda koja su prije toga u Djelima izvodili samo apostoli.

Treba uočiti korištenje izraza koji su u vezi sa sukcesijom (καθίστημι). Također, treba obratiti pozornost na simbolične radnje koje ovdje prate sukcesiju: polaganje ruku, usklađenost između apostola i njihovih zadataka i djelovanja koje Stjepan odmah poduzima. Također, treba napomenuti da Stjepan ima čast biti prvi mučenik među učenicima, primajući na sebe kaznu kojom se do tada samo apostolima prijetilo (4,29; 5,33; 5,41).

Ova je sukcesija djelomična, kao i u slučaju prije spomenute sukcesije između Isusa i apostola. Apostoli ne prenose apostolsku službu na Stjepana ili na druge ljude. No ipak ih čine svojim nasljednicima prenoseći na njih dio svojih ovlasti, a uz to im daju duhovnu sposobnost i snagu koja će im omogućiti da ostvare povjereni im zadatak i još puno više od toga.

**1 Klement 42-44:** Klement i starješine crkve u Rimu pišu pismo starješinama Crkve u Korintu. Korintska je zajednica uklonila neke od svojih starijih dotadašnjih starješina i na njihovo mjesto postavila mlađe ljude. Klement ih u svome pismu poziva da vrate prijašnje starješine kako bi opet uspostavili mir i sklad u svojoj zajednici. Naglasak je kroz cijelo pismo na uređenosti.

Klement prvi put spominje sukcesiju u 42. poglavlju, gdje opisuje stanje reda kojim je Evanđelje ušlo u svijet:

Apostoli su za nas primili evanđelje od Gospodina Isusa Krista; Isus Krist je bio poslan od Boga. ... Oboje je dakle došlo Božjom voljom i dobrim redom (42,1-2).

Nadalje, apostoli su omogućili da se Evanđelje na primjeren način prenosi dalje:

Propovijedanjem po zemlji i u gradovima, postavili su (καθίστανον) svoje prve plodove ... imenovali biskupe i đakone za buduće vjernike (42,4).

U 43.1 – 44.1 Klement navodi obrazloženje sustava vodstva koji su uspostavili apostoli: kao što je Mojsije znao da će se među svećenstvom pojaviti problem častoljublja i zavisti, što je dovelo do čudesne demonstracije Božjeg izbora Arona za tu službu (Br 17), tako su i apostoli znali da će biskupska služba postati predmet častoljublja i nadmetanja. S takvim su dakle predznanjem apostoli imenovali biskupe i đakone, kao što se navodi u 42.4 i

... poslije je tim službama dao trajni karakter; što znači da ako oni [imenovani čelnici] umru, njihovu službu trebaju naslijediti drugi koji su za to dobili odobrenje (διαδέχωνται τὴν λειτουργίαν αὐτῶν). Oni dakle, koji su imenovani

(κατασταθέντας) po njima ili kasnije od strane drugih uglednih ljudi ... smatramo da je takve ljude nepravedno ukloniti iz njihove službe (44.2-3).

Treba uočiti upotrebu pojmova vezanih uz sukcesiju u poglavljima 42 i 44 – καθίστημι, διαδέχομαι. Također, treba imati na umu da ovdje imamo dvije generacije sukcesije. U prvoj, apostoli prenose svoje ovlasti i zadaće (briga za Evanđelje) na biskupe i đakone. U drugoj, biskupi i đakoni mogu prenositi svoju službu i zadaće na njihove nasljednike. Karakteristika druge generacije sukcesije je u tome što se događa prijenos službe biskupa i đakona, a ne prijenos apostolata. U tome se za barem jedan korak razlikuje od onoga što su činili dvanaestorica apostola. Ovdje treba uočiti svrhu djelovanja: apostoli su pod Božjim vodstvom pokrenuli ovaj proces sukcesije kako bi osigurali da Evanđelje proizvede uređene i skladne crkve.

**Pastoralne poslanice:** Čitajući pastoralne poslanice, uočavamo da je središnja tema Pavlov odlazak i posljedični problemi stabilnosti i autoriteta. Ako čitamo redom kroz poslanice Tit – 1 Tim – 2 Tim, pratimo Pavlov odlazak s Krete (što može simbolizirati njegov rad u podizanju novih crkava), njegov odlazak iz Efeza (što može simbolizirati njegov rad u nadgledanju ranije uspostavljenih crkava) te (na kraju) njegov konačni odlazak. U svakoj od tih epizoda vidimo da Pavao koristi sukcesiju kako bi riješio probleme u pojedinim crkvama, bez obzira na to kako gledamo na problem autorstva.

U Poslanici Titu lingvistički dokazi o sukcesiji donekle su prigušeni iako *su* prisutni. Pavlov je poziv na apostolsku službu opisan u smislu sukcesije. Piše o Božjem planu koji se otkriva „kroz objavu koja mi je povjerena (ἐπιστεύθη) po naredbi (ἐπιταγή) Boga, našega Spasitelja“. Tako je njegov poziv na službu prikazan kao sukcesija tradicije u kojoj prima Evanđelje i odgovornost za brigu o njemu. Također, Titova je služba na Kreti opisana kao jedan način sukcesije:

Ostavio sam (ἀπέλιπον) te na Kreti da urediš sve što je još nedovršeno, i da postaviš (καταστήσης) po gradovima starješine, kao što sam ti zapovjedio (1,5).

Ovdje vidimo pojam vezan uz sukcesiju koji se odnosi na Titov odnos prema Pavlu. Vidimo i tipološku oznaku sukcesije – usporednost Pavla i Tita (obojica imaju ovlast imenovati nasljednike s ograničenim ovlastima). Druge tipološke oznake podrazumijevaju ulogu Tita kao Pavlova *mesharēt* (osobnog pomoćnika i službenika: vidi 3,12-15), ulogu koju Tit dijeli s Timotejem (2 Tim 4,9-13) te neprijatelje koji su zajednički Pavlu i Titu (Tit 2,7-8).

Što se tiče djelovanja same sukcesije, čini se da je naglasak na tome da je Tit sada ovlašten na Kreti dovršiti posao koji je ostao iza Pavla. To je uobičajena tema u grčko-rimskoj i židovskoj literaturi: svjedočimo planovima koje Aleksandar ima za svog Διάδοχοι (Diodor Sicilski 17-18, za pisani dokument koji je Aleksandar dao Kraterusu, vidi 18.4.1) i planovima za Hram koje David prenosi na Salomona (2 Sam 7 i 1 Kr 1-2).

Ova je sukcesija također samo djelomična, poput već navedenih primjera. Tit je Pavlova zamjena, ali samo na ograničeni način. Njegova je ovlast ograničena na Kretu. Njegova je uloga privremena: Pavao je već isplanirao da će ga zamijeniti Artema ili Tihik. Kao i kod nekih navedenih primjera „slabe“ sukcesije, takav odnos vjerojatno ne bismo opisali kao sukcesiju. No tekst ipak koristi semantičke i tipološke oznake za sukcesiju. Drevna je publika razumjela da takav odnos podrazumijeva više od pukog delegiranja odabranog zadatka. Pavao je također na neki način duhovno osposobio ili osnažio Tita.

U 1. poslanici Timoteju navode se puno snažniji dokazi za sukcesiju, kako s Isusa na Pavla, tako i s Pavla na Timoteja. Vezano uz svoju sukcesiju s Krista, Pavao piše o „evanđelju slave blagoslovljenoga Boga, koje je meni povjereno (ὁ ἐπιστεύθην)“ te o tome kako ga je Isus „držao za vjerna i postavio u službu“ (1,9 i 1,12). A što se tiče Timoteja, kao njegova osobnog nasljednika, Pavao piše o povjeravanju zapovijedi (παραγγελίαν παρατίθεμαι) Timoteju (1,18: zapovijed u 1,3, pri čemu Pavao ovlašćuje Timoteja da kaže ljudima koji podučavaju lažne doktrine da to više ne rade). Pavao svečano zaklinje (παραγγέλλω) Timoteja da savršeno ispuni ovu zapovijed (5,21) te ga upućuje na to da „čuva ono što mu je povjereno“ (τὴν παραθήκην) na brigu (6,20).

Kako ovi primjeri sukcesije djeluju? U 1,1-11 Pavao suprotstavlja svoj autoritet (i autoritet svojih sljedbenika), poučavajući u svojim crkvama, autoritetu lažnih učitelja:

- Dok je Pavao imenovan od samoga Boga za izvršenje svoga zadatka, lažni su učitelji imenovali sami sebe (oni „žele biti učitelji zakona“ 1,7)
- Pošto Pavao stoji u pravilnom nizu sukcesije, rezultat njegova učenja i autoriteta je ljubav i pravilno upravljanje Crkvom (οἰκονομίαν θεοῦ, 1,4-5). Nadalje, on zna kako treba koristiti Zakon, što se također odnosi i na njegove nasljednike (1,8-11).
- Nasuprot tomu, učenje Pavlovih protivnika (pošto su samozvani, oni ne znaju kako treba koristiti Zakon i ne razumiju stvari o kojima iznose svoje tvrdnje) vodi u nagađanja, sporove i besmislene razgovore (1,4-7).

Nadalje, sukcesija omogućava da Timotej ima mogućnost uspješnog obavljanja teškog zadatka. Iako je samo djelomična, ova je sukcesija „jača“ od one između Pavla i Tita. Za to postoji razlog: Timotej se suočava s težim zadatkom nego što je onaj koji Pavao povjerava Titu na Kreti. Timotej će se u Efezu suočiti s problemom lažnih učitelja i izgrednika, od kojih su mnogi crkveni starješine i već su prouzročili veliku štetu. Stoga je ova sukcesija, iako još uvijek djelomična, „jača“ od sukcesije u Poslanici Titu. Premda su obje zemljopisno ograničene (Timotej ima vlast u Efezu, ne i drugdje, dok Tit isto tako ima autoritet samo na Kreti), Timotejev boravak u Efezu ostaje neodređen. Pavao se nada da će uskoro dovesti pojačanje, ali to može biti odgođeno.

Drugim riječima: Timotej se suočava s većim i težim zadatkom nego Tit, što stoga zahtijeva jaču sukcesiju nego što je potrebna između Pavla i Tita.

U 2. poslanici Timoteju, pokazatelj sukcesije s Isusa na Pavla te s Pavla na Timoteja još je izrazitiji od onoga u 1. poslanici Timoteju. Svoj poziv na službu Pavao opisuje riječima koje se često koriste u smislu sukcesije:

Za ovo evanđelje, za koje sam ja postavljen (τίθημι) kao propovjednik i apostol i učitelj neznabožaca, zato ovo trpim, ali se ne stidim, jer znam komu sam vjerovao i uvjeren sam da je on u stanju sačuvati do tog dana ono što mi je povjereno (τὴν παραθήκην μου) (1,11-12).

Pavao dalje opisuje svoj odnos s Timotejem uz pomoć riječi koje se vezuju uz sukcesiju:

Zato te opominjem da opet raspiriš milost Božju, koja je u tebi nakon polaganja mojih ruku (1,6).

Držite se zdravog učenja koje ste čuli (ἤκουσας) od mene ... Čuvaj dobro blago koje vam je povjereno (τὴν καλὴν παραθήκην) (1,13-14).

I što si čuo (ἄκουσας) od mene ... predaj vjernim ljudima koji će biti sposobni i druge poučiti (2,2).

Potruđi se da što prije dođeš k meni ... donesi mi plašt ... i knjige (4,9-13).

Na tim i drugim mjestima (vidi također 3,10 παρακολουθέω; 3,14 μυνθάω; 4,1-2 διαμαρτύρομαι) nalazimo jezik i vrste sukcesije. Kao u 1. poslanici Timoteju, Pavao nasljeđuje Isusa u brizi za Evanđelje, a takva je sukcesija zalag njegova apostolskog autoriteta. Njegov je život nalik životu njegova Gospodina dok čeka da umre za svoje mjesto u Božjem djelu. Također, kao u 1. poslanici Timoteju, Timotej nasljeđuje Pavla u obavljanju zadatka primjene i korištenja Evanđelja.

Postoji, međutim, značajna razlika u razini sukcesije između 1. Timoteju i 2. Timoteju. U 1. Timoteju, sukcesija s Pavla na Timoteja ograničena je na samo jedan (iako veoma težak) zadatak: suprotstaviti se lažnim učiteljima i izgređnicima u Efezu. U 2. Timoteju, Timotej treba iskusiti patnju, kao što je iskusio njegov prethodnik i poučavati kao što je poučavao njegov prethodnik. Čak je odgovoran za poučavanje i imenovanje nasljednika koji će se nakon što njegova (Timotejeva) služba završi dalje brinuti za Pavlovo evanđelje (2,2) po uzoru na svoga prethodnika.

Sukcesija s Pavla na Timoteja u 2. Timoteju nije ograničena samo na jedan zadatak već obuhvaća cjelokupnu primjenu Pavlova evanđelja. Sukcesija ovdje nije zemljopisno ili vremenski ograničena. Čak nije ograničena ni na vrijeme Timotejeva života.

Ipak, treba uočiti da se ovdje pojavljuje još *jedno* ograničenje sukcesije: Timotej nikada ne postaje apostol. No u odnosu na kontinuitet *slabe – jake* sukcesije, ova je

sukcesija jača od sukcesije u 1. Timoteju i *puno* jača od one u Poslanici Titu.

Sve u svemu: u 2. Timoteju, Pavao, znajući da ga čeka smrt, djeluje na način da se njegovo evanđelje nastavlja poučavati i vjerno slijediti. Pavao u cijelosti čini Timoteja svojim nasljednikom, povjeravajući mu brigu o svome evanđelju i dajući mu ovlast da drugima prenese poruku i sve što ide uz nju.

Kako djeluje ova jaka sukcesija? Pošto je on Pavlov nasljednik u brizi za Evanđelje, Timotej je u stanju svojim glasom, poučavanjem i primjerom djelovati kao riznica Pavlova evanđelja. Može obučavati i postavljati druge da pronose Pavlovo evanđelje preko granica svoga naraštaja u vječnost. Crkve koje vide Pavla kao svoga duhovnog oca mogu imati povjerenja da će se njegovo učenje vjerno očuvati, poučavati i dalje prenositi.

Nadalje, treba uočiti razliku kako je Timotej prikazan u dva pisma. Timotej, kojeg vidimo u 2. Timoteju, nije slab, neodlučan mladić iz 1. Timoteju. Pošto ga je Pavao postavio za punopravnog nasljednika u brizi za svoje evanđelje, Timoteja u 2. Timoteju više ne treba upućivati u osnove vodstva, niti ga treba podsjećati: „ne daj da te ljudi odguraju“. Umjesto toga, sposoban je nakon Pavlove smrti voditi brigu o njegovu evanđelju i crkvama. Također, sposoban je patiti uz Pavla. Timotejevo sazrijevanje kroz pisma predstavlja značajnu karakteristiku Pastoralnih poslanica i dokaz dobrih stvari koje su posljedica pravilne sukcesije.

## Zaključak

U ovome članku istražio sam neke aspekte načina kako drevni mediteranski tekstovi opisuju sukcesiju. Pokazao sam da se ona nije razumijevala na monolitni, nepromjenjivi način. Umjesto toga, drevni mediteranski tekstovi primjenjivali su semantičke i tipološke oznake sukcesije u opisivanju odnosa između prethodnika i nasljednika, uz korištenje različitih objekata sukcesije i razina nasljeđivanja. Rani kršćanski tekstovi koje sam istražio, uključujući tri pisma koja čine Pastoralne poslanice, opisuju odnose između vođa na jeziku koji bi drevni čitatelji shvatili u smislu sukcesije. U svakom od tih tekstova prethodnik koristi sukcesiju da bi osnažio nasljednika, a da bi pritom Crkva imala koristi.

U prva dva obrađena teksta (Mt 16,13-20 i Lk 22,28-30) pokazao sam kako su pisci Evanđelja prikazali Isusa koji dvanaestoricu apostola čini svojim nasljednicima, prenoseći na njih odabrane dijelove svoje službe (davanje poruke koja otvara Kraljevstvo nebesko, objavljivanje Božje pravedne osude ugnjetavanja i nevjere). U druga dva obrađena teksta (Dj 6-7; 1 Klement 42-44) pokazao sam kako su apostoli postavili druge čelnike za svoje nasljednike u izvršavanju pojedinih zadataka, čime su osigurali da se njihov rad i dalje pravilno obavlja na korist Crkve.

U posljednjoj skupini obrađenih tekstova (Pastoralne poslanice) pokazao sam kako sukcesija autoriteta, odabranog zadatka ili tradicije (primjena Evanđe-

lja) prelazi s Isusa na Pavla, a potom na Tita i Timoteja. Ovaj lanac sukcesije omogućava Pavlu i njegovim nasljednicima imenovati nove vođe, pravilno tumačiti Pismo, uspješno se suočiti s izgređnicima i lažnim učiteljima te ispuniti potrebe za vodstvom u crkvama u kojima su služili.

## Literatura

- Caulley, Thomas Scott. "Fighting the Good Fight: The Pastoral Epistles in Canonical-Critical Perspective." *Society of Biblical Literature Seminar Papers*, 1987. Atlanta: Scholars Press, 1987, 550-64.
- Cyprian. *The Letters of St. Cyprian of Carthage*. Vol III. Ancient Christian Writers 46. Trans. G.W. Clarke. Mahwah, New Jersey: Paulist, 1983.
- Diodorus of Sicily. *Bibliotheca Historica*. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1952.
- Dibelius, Martin, and Hans Conzelmann. *The Pastoral Epistles*. Hermeneia. Philadelphia: Fortress Press, 1972.
- Leo the Great. *Sermons*. Washington, D.C.: Catholic University of America, 1996.
- Lysias. *Lysias, with an English Translation*. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1930.
- Rost, Leonhard. *The Succession to the Throne of David*. Trans. Michael Rutter and David M. Gunn. Sheffield: Almond Press, 1992.
- Stapp, Perry L. *Leadership Succession in the World of the Pauline Circle*. Sheffield: Sheffield Phoenix Press, 2005.
- Talbert, Charles H. *What Is a Gospel? The Genre of the Canonical Gospels*. Philadelphia: Fortress Press, 1977.
- Talbert, Charles H. *Reading Luke-Acts in Its Mediterranean Milieu*. Leiden: Brill, 2003.
- Talbert, Charles H., and Perry L Stapp. "Succession in Mediterranean Antiquity 1: The Lukan Milieu." *Society of Biblical Literature Seminar Papers*, 1998. Atlanta: Scholars Press, 1988, 1.148-68.
- Talbert, Charles H., and Perry L Stapp. "Succession in Mediterranean Antiquity 2: Luke-Acts." *Society of Biblical Literature Seminar Papers*, 1998. Atlanta: Scholars Press, 1998, 1.169-79.

*Prevela s engleskog Dalia Matijević*

Perry L. Stepp

## **Succession in the New Testament World**

### Abstract

This article surveys the use of succession as a concept in Mediterranean literature from around the time of the New Testament. Ancient Mediterranean writers and readers understood succession with much more variation and depth than is found in modern ecclesiological writings, where “succession” virtually always refers to “apostolic succession” in hierarchical denominational structure. The author demonstrates that literature from the ancient Mediterranean uses succession for a variety of objects and with a variety of degrees of replacement. The article concludes with readings of several New Testament passages where the more flexible understanding of succession is important for understanding the text.

Key terms: Bible, church, New Testament, Greco-Roman literature, Jewish literature, ecclesiology, ecumenism, apostles, apostleship, succession, apostolic succession, unity, Pauline literature, Pastoral Epistles, Luke-Acts.